

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Кристиан Русев Енчев
Институт по философия и социология към БАН (ИСФ-БАН)

за дисертацията на Анета Атанасова Тумбева

ЕКЗИСТЕНЦИАЛНАТА АНАЛИТИКА НА ХАЙДЕГЕР В СЪВРЕМЕННАТА ВИЗИЯ ЗА ЧОВЕКА

за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

Професионално направление: 2.3. Философия

Научна специалност: История на философията

Дисертацията на Анета Тумбева се състои от увод, пет глави, заключение и литература, като общият ѝ обем е 221 печатни страници. Библиографията съдържа общо 88 заглавия на български, руски и английски език. Авторефератът съответства съдържателно на дисертационния текст, като са посочени 4 приноси момента на работата.

Нямам съвместни публикации с дисертантката, нито финансови, правни или други типове взаимоотношения, които да водят до конфликт на интереси с настоящото ми участие като автор на становище в Научното жури по процедурата на защита на дисертационния текст.

В дисертацията на Тумбева се прокарва опит за "преход" от Кантовата трансцендентална аналитика към Хайдегеровата екзистенциална аналитика, като крайната цел е преработването на екзистенциалните структури по начин, който дисертантката е сметната за съобразен с целите на работата. Основни за предметната насоченост и поставените цели са "елементите на самата конституция на екзистенцията" с оглед на търсенето на "тяхната подредба и достатъчност" и "изчерпателност спрямо проблема за същинско конституиращото и определящото за екзистенцията". Като цел е прието търсенето на "систематичност и изчерпателност" на екзистенцията (за мен на този етап е неясно какво би могло да означава това).

Наблюдения, бележки и критични коментари

1. Тезата на дисертацията е формулирана така: "битийно теоретизиране на регистъра на множеството екзистенциали в екзистенциалната аналитика на Хайдегер в *Битие и време* и формиране на платформа за разкриване на нови, проективни екзистенциали, които по-пълно експлицират целостта на екзистенцията". По същество това би могло да бъде цел, а не теза, защото тук нищо не се твърди. Ако това е цел, също се изправяме пред сериозен проблем: Хайдегеровият език е "ашладисан" с прибавянето на езикови изрази, които създават неяснота относно това какви са техните значения и как те се отнасят към въпросния език ("проективни екзистенциали", "целостта на екзистенцията"). Така трудно може да се разбере доколко философията на Хайдегер изобщо е нужна за този "новговор". Необходимо е, с оглед на изясняването на подобни езикови конструкции, да бъдат детайлно експлицирани структурните, понятийните, историко-философските, и, в най-общ смисъл – парадигмалните "параметри" на изследването. Налице са твърдения и като ето това: "любовта и свободата са екзистенциали на естествения порив на Dasein към *Perfectio*-то" (с. 5). Тук "Dasein" и "екзистенциали" сякаш се разминават със значенията, в които тези термини се срещат при Хайдегер. В поставените задачи също има неясноти. Например: "3. Да се разработи конструктът *екзистенциал* като ключов елемент и да се изведат и оформят екзистенциалите, разработени от Хайдегер в *Битие и време*" (с. 9). Под екзистенциал би следвало да се разбира онтологичен феномен, който не е от порядъка на теоретичните конструкти, затова такъв израз трябва много добре да се изясни и да бъде обоснован като въвеждане и употреба.

2. На с. 54 от дисертацията е написано следното: "Хайдегер разглежда аналитиката на Dasein като ориентирана към въпроса за битието. В *Кант и проблемът за метафизиката* същността на разбирането на битието се ръководи от понятието за битие и е основен за метафизиката. Там той дава основание за извличането на нови екзистенциали, необходими за представянето на съвременната визия за човека:

„Метафизиката на Dasein въобще не е готов и застинал „органон“. Тя следва непрекъснато наново да се преоформя при преобразяването на нейната идея в отработването на възможността на метафизиката.“ (Хайдегер, 1997: 196)." – Въпросният цитат стои като изваден от контекст. Става дума за "вътрешното овъзможностяване на разбирането на битието". Преоформянето на метафизиката следва да се схваща именно откъм произхода ѝ в Dasein. Крайността на Dasein е фундамент на тази метафизика. Битието на Dasein "онтологически носи структурното цяло като такова", имаме ориентация "накъм един изначално единен феномен, който вече лежи в цялото": по този начин битието на Dasein "онтологически отновава всеки структурен момент в неговата структурна възможност" (Битие и време, гл. 6, § 39). Как е изменен прочитът на тази структурна възможност, взета в отношение към посочения единен феномен, така, че да се мисли в цялото някакъв друг тип цялост като "изчерпателност", прокарваща възможност за "нови екзистенциали"? Това е неясен за мен момент в дисертацията.

3. На с. 92 от дисертацията: "Dasein е нужно предварително да овъзможности истинскостта на екзистенцията. Според Хайдегер това истинско Можене-да-се-бъде е в съвестта. Тя бива представена като феномен, а в следващия параграф ще бъде разгърната като екзистенциал." – Откъде произтича правомерността на подобен ход спрямо *съвестта*? Се-показването на феномен във феноменологичен смисъл за Хайдегер от "Битие и време" е свързано с метод, с разкриване на битието на биващото, но една привилегирована поради своята априорност и екстатичност като време структура на това битие дали приобщава към привилегироваността си всеки феномен? За Хайдегер решителността е "отличителен модус на разкритостта на Dasein", която разкритост в искането-да-се-има-съвест, представляваща *"премълчаваното, готовото за тревожността [angstbereite] Се-нахвърляне накъм най-собственото Бъдене-виновно"* Хайдегер нарича *решителност* (Entschlossenheit). Как тогава би се стигнало до екзистенциал, имащ някаква връзка със съвестта? – В края на втора глава на "Битие и време" четем: "Екзистенциалната интерпретация на разбирането на повика като решителност разбулва съвестта като заключения в основанието на Dasein начин на битие (...)". Представянето на "съвест" като "вторичен екзистенциал" – за Хайдегер съвестта е модус, начин на битие – за мен остава висящо или пък стоящо напълно извън екзистенциалната аналитика на Хайдегер. ***Съвестта и историята не са екзистенциали; смъртта, но не взета сама по себе си, а като битие-накъм-смъртта, е автентичната екзистенция.***

4. "Избиране на избор" е наваксване на възможности. Dasein избира да стане това, което то е, накъм тези възможности. В този смисъл в "избиране на избор" като онтологично разяснено въобще не бива да се има предвид обикновеното, делнично значение на "избор", което второ значение по-скоро се отнася към онтичното. Струва ми се, "избиране на избор" се разбира от дисертантката не в съответствие с Хайдегеровото разбиране, а по-скоро така: имам избор да направя това или онова конкретно действие, да взема това или онова конкретно решение. ***Дали в този случай не е по-адекватен на целите на дисертацията отказ от екзистенциалната аналитика и основаване например в нещо като Сартровото разбиране за "лоша вяра", съгласно което, грубо казано, понякога се самозаблуждаваме, че нямаме избор, а всъщност винаги имаме такъв?*** Това обаче би било съобразно с друга отправна точка и с друго значение на "избор".

5. В дисертацията стои следния пасаж: "Имането на битието предполага и имането на нещо, което да бъде. Това имане е край, който Хайдегер обозначава със смъртта. Смъртта е една възможност за завършек на битието на биващото в изпълването на неговата цялост, то е: „онтологична устроеност на моженето на Бъденето-ето-на да бъде цяло“ (Хайдегер, 2005: 181). Това насочва към постигането на онтологически основания за извеждането на екзистенциалното понятие за смъртта, което е възможност за бъдене-цяло в пред-имането. Dasein е нужно предварително да овъзможности истинскостта на екзистенцията. Според Хайдегер това истинско Можене-да-се-бъде е в съвестта. Тя бива представена като феномен, а в следващия параграф ще бъде разгърната като екзистенциал." – По-долу в подточки привеждам коментари и въпроси към този пасаж.

5.1. ***Какво означава "Имането на битието предполага и имането на нещо, което да бъде"?*** Би могло да се има предвид, че "имане на нещо, което да бъде" означава "Можене-да-се-бъде", но тогава остава въпросът какво ще да е това имане на нещо – за мен не е разбираемо как "вкарването" на "вещност" в подобен смисъл може да се мисли в "Можене-да-се-бъде".

5.2. По-нататък: "Смъртта е една възможност за завършек на битието на биващото в изпълването на неговата цялост." – *Има ли друга възможност и защо не е посочено, че става дума не за битието на всяко биващо, а за това на Dasein?*

5.3 Изразът "възможност за бъдеще-цяло в пред-имането" за мен е неразбираем. В съгласие с "Битие и време" може да се каже, че съобразно пред-структурата на разбирането Пред-имането (*Vorhabe*), Пред-виждането (*Vorsicht*) и Пред-улавянето (*Vorgrieff*) правят възможно тълкувателното движение да се разгърне в определена насока, като от взетата в пред-имането (което е основа на обгледното тълкуване и като усвояване на разбиране) "вече разбрана цялост от "сложности-извърнатости"(Хайдегер 2005: 121) (или, според едно семинарно съглашение между мен и Дарин Тенев, "мрежа от позиционни препращания") [*Bewandtnis*]" се насочваме към Пред-виждането, което като "основа на изтълкуването" "заизрязва" (*anschneiden*) от взетото в пред-имането.

5.4. Какво означава "истинско[то] Можене-да-се-бъде [да] е в съвестта" (курсивът – мой)? В "Битие и време" нещата стоят така: "Зовът на съвестта има характера на *повик* [*Anruf*] на Бъденето-ето-на към най-собственото му Можене-да-бъде-себе-си". И, както подчертах по-горе: *съвест* не е екзистенциал.

6. Тук ще приведа пасаж, който стои още на с. 50 от дисертацията, но поради сериозния му методологически ангажимент, пронизващ като червена нишка целия дисертационен текст, го привеждам чак тук, за да го коментирам. Той гласи: "Разгръщането на този въпрос изисква едно ново тълкуване като възможност за достигане на отговора за смисъла на битието, която не минава само през онтологията на света, на съществуващото, а се простира като отправяне на погледа към собственото **битие-на-екзистенцията**. За ръководната нишка тук ще последваме интерпретацията на въпроса за смисъла на битието откъм екзистенцията, което не изключва онтологичната основа, а представя екзистенцията **като разделяне на зони на битието**. Те биват своеобразен регистър на екзистенциалите, които започват от света и грижата като фундаментални, базисни екзистенциали и се разгръщат като спектър, включващ: делничното, смъртта, съвестта и историята. Този спектър оставя възможност за разширяване на вече съществуващите хоризонти на екзистенцията с нова онтологична основа." – Мисля, че тук е налице сериозно недоразумение. Съгласно Хайдегер от "Битие и време": "Самото битие, към което Бъденето-ето-на [*Dasein*] може да се отнася [*държи* – *Verhalten*] така или иначе и към което то винаги някак си се отнася, наричаме екзистенция [*Existenz*]." **Какво тогава мислим в "битие на екзистенцията"? Това е тавтология. И как въвеждаме тук въпроса за битието? Говоренето за "зони на битието" е, изглежда, някаква овещнена представа, която обаче няма нищо общо с Хайдегеровото разбиране за битие и за екзистенция. От това разбиране за "зони", както и от последващите разсъждения, на базата на които се правят екзистенциално-онтологични разширения, произтича цяла плеяда от недоразумения. Същата овещнена представа за битие служи според мен и за основание на нововъведението "Битие-в-цялост".**

Заклучение

С оглед на понятийните неточности и парадигмално "хлабавите" пасажки от дисертацията, в случай, че дисертантката даде удовлетворителни отговори на поставените към нея въпроси, бих гласувал, като член на уважаемото научно жури по тази процедура, в **подкрепа** на присъждането на образователна и научна степен "доктор" на Анета Атанасова Тумбева.

доц. д-р Кристиан Русев Енчев,
Институт по философия и социология към БАН

София,
27.11.2019